

*Psáno in margine knihy Amori et Dolori Sacrum*

Kniha meditací, o nichž sám autor praví, že jsou z téže žíly jako ony, které uveřejnil před lety pod titulem *Du Sang, de la Volupté et de la Mort*. Kdo jednou četl tuto sbírku, tomu jest tím řečeno dost, ne-li všecko: neboť kdo ji četl, jistě ji nezapomněl. „Kniha o krvi, rozkoši a smrti“, zdálo se mi vždy, jest snad nejúplnějším typem té naturalistické mystiky, která sedí na jižním pólu světa a vládne nad národy duši a věků. A skoro čímsi ještě větším než typem: totiž její rukověti, jejím breviřem a skoro jejím nástrojem jako kniha Tomáše Kempenského „De imitatione“ jest breviřem a nástrojem mystiky asketické.

Jest to kniha Rozkoše ne jako osudu nebo náhody nebo dobrodružství nebo koření a ostruhy života — ne, rozkoše jako cíle a smyslu života. Rozkoš je tu jediným a výlučným předmětem vůle a cviku, zákonem a pravidlem života, jediným jeho božstvem, obsahujícím všecko jeho teplo, dech i tep. Je to kniha rozkoše *uvědoměné*, domyšlené, ospravedlněné, zbožněné: rozkoše *racionálně* hledané, nalézané a kultivované a uváděné v soustavu a metodu. Oheň její má a musí *stále* hořet na oltáři lidského srdce nezhasínaje, a všecko, co jest pod sluncem, jest jen palivem, které má smysl jen potud, pokud jej živí. A život má a musí se vším nejčistším a nejvzácnějším ze země i z člověka: největší mrtví se vším svým snem a dílem jsou tu jen proto, aby mu dodávali potravu a aby na chvíli vzplanul prudším žářem, a všecka láska, oddanost, sny a touhy nejlepších živých jen proto, aby byly vylity na tomto oltáři.

Jak vidět, není to rozkoš mělká, rozkoš povrchu, rozkoš dne a světla, již vztýčil Barrès chrám. Je to rozkoš noci, rozkoš temného a samotářského srdce, jež se nudí a kterému je třeba lázně krve a opojení hrůzy a jehož radost chce a musí pít přímo z bolesti druhého. Rozkoš barrèsovská jest rozkoš samoty a pýchy, rozkoš hlubin, do nichž sestupuje člověk *sám*: rozkoš vědomí, že se dopouští svatokrádeže, že mrháš, že olupuješ o cosi život nebo boha, svět neb osud. Rek jedné povídkové essaye z předešlé knihy Barrèsovy jest dle vlastních jeho slov „milencem duší“ — to mně znamená, mluveno bez poetického parfumu, určitě a jasně: podobá se těm dravcům, kteří vypíjejí ze své oběti jen krev nebo vyjidají mozek a ostatní opouštějí a zanechávají hnilobě: nehoní z potřeby, honí pro rozkoš. Rozkoš, již zde hledá Barrès, sousedí se smrtí, nebo lépe: tryská s ní z jednoho a téhož zdroje. Živí se smrtí a usmrcuje dříve nebo později sama: bývá obyčejně nápojem příliš silným pro lidské srdce.

Tato rozkoš byla Barrèsovi předmětem *kullu* tak výlučného a rafinovaného jako posud málokomu. Nazíral *všecko* výlučně pod jejím zorným úhlem: všecko cenil jen, pokud mu dávalo látku k rozkoši, a všecko nutil k této modloslužbě: od dojmů velikých, pustých a tragických krajín a dojmů z krásných uměleckých děl minulosti až po tragiku myšlenky myslitelovy a drama oběti světcovy — všecko: osudy srdce i svůj poměr k lidem i k bohu, k nebi i k peklu.

Všecko se tu zužívá, spotřebuje, zotročuje. A v této soustavě a absolutnosti jest něco, co se blíží velikosti. Barrès domyslel a docítil tu umělecké epikurejství, psychologické labužnictví: řekl poslední slovo diletantismu a sobectví, kterému se také (a tuším, ne správně) říká individualismus. Je tu virtuosem rozkoše, dramatikem a zduševnitelem smyslnosti — slovem dovršitelem typu. Znáť ho podle té knihy Dostojevský, zdá se mně někdy, a byl by z něho udělal čtvrtého bratra Karamazova: tak jest, co říká, výmluvné a pathetické, tolik to vypravuje

o propastech a temných podzemních vodách duše, tolik vnitřního dramatu jest tu svinuto a preformováno.

Není náhodné, že Barrès jest tu — jako jeho mistr Stendhal — milencem pozdní renaissance. Pozdní renaissance byla to, která vypracovala smyslnost a požitek v soustavu. Psychologickou analýsu, která z počátku přinášela nejlepším a největším jen utrpení a hrůzu, která zryla čelo Dantovo rydlem hlubším než jeho vyhnanství, která ochromila Botticelliho, učinila Michelangela misanthropem a samotářem a nejprve poplenila a pak zlomila měkké srdce Tassovo, — z psychologické analýsy, která byla všem těmto duchům tak těžkou zbraní a zbrojí v boji o jich dílo a osud, — z psychologické analýsy vytvořila si tato doba nástroj rozkoše až smyslné. Co bylo geniům předešlých dob osudem, stalo se jí nakonec hrou a dráždidlem nervů. Jest to doba, která *netrpí*, — a také doba, která *netvoří*. Doba, která jen požívá, žije ze zásob, ale nemnoží jich — a tím již jest souzena a odsouzena. S Barrèsem stojíme tu na konci kultury a života — u posledního písmene lidské abecedy. Vyssáváme z něho již poslední esenci: žijeme z citů, jež prošly celými procesy kultury, z destilátů, z třetí a čtvrté ruky, z reminiscencí. Hodujeme na hrobech: celý hřbitov historie jest nám tabulí, a sama smrt nám přisluhuje: temné jest víno, jež nám nalévá do číši.

A Barrès pochopil nebezpečí *takového* individualismu. Vyčetl mne tekel ne se stěny hodovní síně, ale z kleslých srdcí a zoufalých duší svých stolovníků. A on, posud virtuos, chce léčit: hledá *disciplinu*, nebo lépe — poněvadž i jeho „kultura já“ byla disciplinou — *mění* disciplinu. On, který posud každý den chtěl obrozovat novými sensacemi duši, touží nyní sepnouti ji v kázeň, dáti jí jíti stopami mrtvých předků a opřít ji o rodnou půdu. Touží po řádě, jehož jho vzal by na bedra: to je smysl jeho *nacionalismu*. Z autora románů, věnovaných „kultu já“, stává se romanopiscem „národní energie“, z autora „nepřítele zákonů“ autorem „Elsaska a Lotrinska“. — Kniha, jejíž jméno

napsal jsem nad tuto úvahu, má zvláštní význam již tím, že na několika místech obšírně vykládá přelom neb rozvoj Barrèsův, cesty, kterými se bral. Barrès nepřipouští, že tu je něco násilného, a akcentuje výslovně *logičnost* svého přerodu. Tvrdí, že domyslí svůj problém *svoji logikou*, — a nemá nepravdu: jeho nacionalismus je cele založen na téže *naturalistické myslce* jako jeho někdejší individualismus. Jeho nacionalismus jest jen uvědoměním si posledních temných kořenů života: jest to nacionalismus dědičnosti, rasy, podvědomí.

V meditaci na hřbitově poutnického místa Sion-Vaudémont v rodném Lotrinsku, nadepsané *Le 2 Novembre en Lorraine*, podal nejjasnější výklad svého rozvoje v nacionalismus: přiznává se tu, že jest mu útočištěm z anarchismu, z neplodnosti rozkošného epikurejství jeho první doby:

„Některé osoby míní, že jsou tím kultivovanější, čím víc zdusily hlas krve a pud půdy. Předstírají, že se spravují zákony, jež si sami srdnatě vyvolily a které, třebaž jsou velmi logické, mohou přece snadno křížiti naše hluboké vnitřní síly. My však, abychom se zachránili z neplodné anarchie, chceme se připjati k naší zemi a k našim mrtvým.“

„Jest to metoda, jejíž dobrodějnost ne vždy jsem rozpoznával. Byl jsem pověstným individualistou a vykládal jsem bez ostychu důvody toho. Obracel jsem na své vlastní emoce mravní dialektiku, jak jí učili velcí náboženští duchové, František Saleský a Ignác Loyolský, a to jest celá genese *Volného Člověka*; hlásal jsem rozvoj osobnosti jakousi disciplinou meditací a analýs. Můj cit osobnosti, hlubší den co den, nutil mne k poznání, jak ji společnost nese a zcela živí. Sam Napoleon čím jest, ne-li nespočetnou skupinou událostí a lidí? A můj dědek, nepatrný voják Veliké Armády, vím, jest částčkou, která tvoří Napoleona, císaře a krále. Když jsem byl dlouho probíral ideu *Já* jedinou methodou básníků a mystiků, vnitřním pozorováním, sestupoval jsem mezi povolným pískem, až jsem našel na dně a jako podporu kolektivnost. Etapami této cesty prošel jsem mravně

osamocen. Žil jsem různé chvíle svědomí, které se tvoří. Zde mně škola ničím nepomáhala. Za všechno jsem povinován oné vyšší logice, kterou strom hledá světlo a povoluje s dokonalou upřímností své vnitřní nutnosti. Prohlašuju, že mám-li v sobě nejvnitřnější a nejvznešenější prvek společenské organizace, totiž živý cit obecného zájmu, jest to proto, že jsem zjistil, jak *Já*, podrobíte-li je rozboru trochu opravdovému, se rozplyne a zbude jen společnost, jejímž jest efemerním výsledkem.“

„Hle, to již snižuje naši individuálnou pýchu. *Já* rozplývá se však pod naším pohledem ještě strašlivěji, uvědomíme-li si svůj automatismus. Cosi věčného leží v nás, čeho máme jen užívání, ale i toto užívání jest upraveno mrtvými. Všichni mistři, kteří šli před námi a jež jsem tolik miloval, a nejen Hugové a Micheletové, ale i ti, kteří činí přechod, Tainové a Renanové, věřili v neodvislý rozum, jenž jest v každém z nás a jímž se můžeme přiblížiti k pravdě. Individuum, jeho intelekt, jeho schopnost postihnouti zákony vesmíru! Jest třeba z toho slevit. Nejsme pány myšlenek, které se v nás rodí; jsou jenom způsoby, jimiž reaguji a v nichž se projevují prastaré fyziologické dispoice. Podle prostředí, do něhož jsme postaveni, soudíme a rozumujeme. Není ideí osobních; i nejvzácnější ideje, nejabstraktnější soudy, sofismata nejšilenější metafysiky jsou všeobecnými způsoby cítění a objevují se nevyhnutelně u všech bytostí stejně organisovaných, obklopených týmiž obrazy. Náš rozum, tento spoutaný král, nutí nás, abychom kladli své nohy do stop svých předchůdců.“

„V tomto krajním pokoření utiňuje nás velkolepě sladká myšlenka, přemlouvá nás, abychom přijali své otroctví: jest to, chcete-li správně pochopiti — a nejen vysloviti rty, ale představit si citově —, že prodlužujeme své otce a matky a pokračujeme v nich.“

„Jest málo, říci, že mrtví myslí a mluví námi; celá řada descendentů tvoří jedinou bytost. Není pochyby, že někdo pod vlivem okolního života může projevit větší složitost, ale ani ta

nezmění jeho přirozenost. Jest to jako s architekturním řádem, ježž zdokonalíte: jest to stále týž řád. Jest to jako s domem, do něhož zavedete jiné zařízení: nejde, že spočívá na týchž podlahách, ale jest též zdělán z téhož kamení a jest to stále týž dům. Kdo se dá proniknouti těmito jistotami, vzdá se pretense cítiti lépe, mysliti lépe, chtíti lépe než jeho otec a matka; řekne si: jsem jimi.“ (Strana 274 a n.)

Nejde mně zde o to, kritisovati tento názor nebo polemisovati s ním. Jest patrné, že podává jen půli pravdy: *pokračujeme-li*, ve svých rodičích, nemůžeme je prostě *opakovati*, a opakujeme-li je ve *formě dokonalejší*, znamená to *uvědoměnější*. Ale nejde mně zde o kritiku: chtěl jsem jen ukázati, jak tento barrèsovský nacionalismus roste ze stejného kořene *naturalistické mystiky* jako z něho rostl druhdy jeho individualismus. —

„Zasvěceno lásce a bolesti“: všemu příliš křehkému a vzácnému, než aby mohlo žiti dlouho, všemu příliš silnému, než aby se dovedlo asimilovat, všemu, co milovalo příliš život a marnotratnilo jím příliš a co i smrti svoji stupňuje opojení a horečku života, — takový je plán této knihy Barrèsovy.

První číslo, „Smrt Benátek“, podává ne pitoreskní dojmy tohoto města, nýbrž psychologii toho, co nazývá autor jeho „paludismem“, těch paradoxních stavů horečky, smutku a šílenství, jež nítí v mozku i v srdci svých milenců svými bažinnými výpary. Autor vykládá, jak od časného mládí nalézal v tomto bahenním dechu Benátek, v této atmosféře smrti, přivoděné příliš prudkým žitím života, příležitost, aby mohl zjemniti život své sensibility do krajnosti a prožiti některé dojmy tragické krásy a hrůzy, ponořiti se do posledních vrstev podvědomí, prožiti stavy šílenství a heroické melancholie. Nad Benátkami nesou se Barrèsovi stíny titánů a polobohů, velikých bezedných srdcí, které lačnými doušky pily tmu, hrůzu a krásu života, které žily z jeho kořenů a nejhlubších vod. Je to Tintoretto, mistr neurvalé síly, který nesl ve své hrudi vášně celých generací a ve svém zraku horečku života nadlisky zvichřeného.

Jsou to Chateaubriand, Byron a Wagner, který komponoval v Benátkách r. 1857 druhý akt „Tristana a Isoldy“, tohoto nejvlastnějšího svého metafysického díla, odvráceného ode dne a jeho světla a nořícího se do tmy půlnoci a hrůzy a krásy podsvětí. Vesměs duše, které čerpaly z nejtmačších studní života a osvětlovaly se jen blesky půlnočních bouří. A vedle nich tísni se i plaché stíny slabých a přemožených, všech, kdož dopili se z nápojů příliš silných jen dřímoty a otravy: tak Musset, který v Benátkách prožil hořkou kapitolu erotickou, jejíhož bezúspěšného smutku nikdy nepřekonal, tak úzkostlivý a suchý malíř, „sentimentální plebejec“, Leopold Robert, ježž usmrtily Benátky tím, že v něm zjitřily chorobnou jeho lásku k napoleonské princezně. Do Benátek, zdá se, jako by se uchýlilo nejen všecko heroické a nadprůměrné, ale i všecko zrazené a zeslabené, všecko popleněné a pošlapané, všecko naleptané životem. Zde jako by vyvěral ze země horký pramen života, podzemnějšího, bezprostřednějšího, opojnějšího a vražednějšího než jinde, a ten jako by lákal k sobě nejen nejsilnější — ale i nejslabší a nejkřehčí. A ty více než všechny jiné: neboť není tuším bezpečnějšího znaku nemoci a zeslabení než ten, že člověk touží po tom, co mu škodí a co jej zabíjí. Paradoxní zákon tragické ironie vládne nad Benátkami. A zde ani Barrèsovi nechce se logiky, zde, v městě šílených smrtí a šílenější ještě rozkoše. Zde zmocňuje se i silného srdce touha ne ovládnout život, nýbrž utonout v něm: vyzkoušet hlubiny jeho ne rozumem, ale zkušeností. Vystoupiti z normálních mezí osudu, obejmouti tisíc životů v jednom životě. —

Následující článek *Stanislas de Guaita* jest psán in memoriam zemřelého básníka a okultisty, který zasvětil Barrèsa ještě na koleji do kultu veliké romantické poesie a na něhož vzpomínka, jak praví, má čistotu snu, jakou zanechávají jinak v duši jen dojmy z velikých a tichých divadel krajinných. —

„*Císařovna samoly*“ studuje logiku tragického osudu duše nade vše výjimečné a raněné chimérou snu, rakouské císařovny

Alžběty. „Bereme zde Alžbětu Rakouskou jako vzněcovatelku naší obraznosti, jako poetickou potravu a hostii krásy. Může býti jedním z útočisti, jedním z vrcholků našeho snění.“ Jsou to psychologické poznámky, psané úvodem k francouzskému překladu známé knihy Christomanovy. A zde probouzí se v Barrèsovi nakonec moralista. Když byl zrekapituloval tento život, závratný jako hašišový sen a podmaňující si každé hlubší lidské srdce tragikou příliš těžkou a opojnou, táže se, nebylo-li by lépe nechati tento život nevypravovaným? Nechati jej pohřbený v mysteriu, do něhož se uzavíral? A odpovídá: ano. „Uvrzme číši do moře.“ Proč? Nejen proto, že by mysterium její se rozptýlilo, kdyby procházela našima rukama, ale i proto, že zaplavuje přílišným smutkem život, a tak jej rozrušuje. A cituje slovo Comtova, které měl od pí. Clotildy de Vaux: „Jest nedůstojno velikých srdcí šířiti zmatek, který cítí.“

A zde stojíme u základního problému knihy Barrèsovy, na který stále naráží: jde mu o to, aby umění nešířilo smutek a šílenství, nýbrž ovládalo je, aby krotilo duši a přivádělo ji v harmonii se sebou a základními zákony života a netříštilo ji a nezslabovalo ji zbytečnými horečkami, jež na ni přenáší.

S tohoto stanoviska cení velmi vysoko *Leconte de Lisle* v řeči, již proslovil při odhalení jeho sochy v Luxembourg. Leconte de Lisle jest mu básníkem, který romantický pathos a romantické šílenství ovládl, překonal, sevřel a zavřel do chladných strof, *zaklel* do mramoru své formy. A víc: zbavil nás nihilistického nepokoje a melancholického zoufalství, které provázelo objevy moderní archeologie a práce srovnávající filologie a mytologie. Pole historie rozšířilo se nesmírně v moderní době a s rozšířením tímto objevila se i malichernost a titěrnost optimistické filosofie Bossuetovy, která ovládala a uklidňovala ještě naše pradědy. Mladá generace nenalézala smyslu v rozvoji věků, národů a kultur, takto rozšířeném, a logiky a směru na tomto vzbouřeném, bezbřehém moři fantomů: propadala melancholickému snění a neplodnému hloubání o marnosti všech věcí

pod sluncem a předem lidského snažení. A tohoto upíra, miní Barrès, sňala s naší hrudi poesie Leconte de Lisle, která jednou provždy ve formě bezeskvorně dokonalé a definitivně řekla filosofické resumé celé naší doby vykopanin a vyslovila náš vztah k mrtvým theogoniím a kultům.

„Známku velikého básníka jest *polřeba*, která se cítí po jeho díle. Zdá se, že v určitých hodinách Francie nemohla se obejít bez Musseta, Lamartina, Huga. Elitě, již rok co rok rozmnožují naše vysoké školy, bylo nutno, aby Leconte de Lisle posadil se ke všem těm ohniskům civilisace, nedávno objeveným, která znepokojují naši obraznost a která nám hlásají marnost naší snahy. Měl mužnou sílu, že dlouze spočinul svým pohledem na stínech. Nepodlehł mrtvolné atmosféře, vynesl je do plného světla a přioděl je s podrobnou přesností celým leskem života. Touto prací vysvobodil nás z falešné posice, kterou jsme zaujali k těmto strašidlům: dříve nám byla příčinou rozrušujícího rozčilení, nyní stala se nejpodstatnějšími prvky naší filosofie. Toto veliké archeologické snění, když je uvedl do poesie, se očistilo a stalo se dokonce vzpruhou našeho rozumového života.“

„Nádherné a monotonní básně Leconte de Lisle, tak těžce přístupné, že byly pokládány za nadlidské, mají ctnost posilující. *Vykupují* ve smyslu Aristotelově a Goethově ty, kdož získavše si celkový pohled na dějiny, nevysvobozují se činným životem z jeho tragického nihilismu.“

„Od chvíle, kdy veliký básník určitě formuloval zoufalé závěry, k nimž nás vede vědecké šetření o rozvoji civilizací, jsme zbaveni povinnosti vraceti se k nim neustále a věčně seděti na jednom místě a slábnouti v neplodném nepokoji, že život nemá cíle.“ (Strana 264 a n.)

Jak viděti, oceňuje Barrès poesii předem jako nástroj *duševní kázně*, jako prostředek *ozdravení*: poesie nemá rozpoutávati a šířiti šílenství a jeho rozklad, poesie má je naopak vázati a očišťovati od něho život a společnost. Cení a hodnotí zde funkci poesie, kterou cenilo a hodnotilo tolik krásných duchů od Pla-

tona a Aristotela po Goetha a Nietzsche — duchů kultury podstatně formové a blízkých tomu, čemu se dnes říká *latinský* názor. Cení na poesii a žádá od ní předem funkci členící, organisující. Barrèsovi, který jest přesvědčen o supremacii latinské rasy nad rasami ostatními, nemůže býti patrně větší chvály než řekneme-li, že zde cítí a myslí jako celý Latinec.

Paní a pánové, nepřišel jsem dnes mezi vás, abych sehrál nebo pomáhal sehrát nevkusnou komedii malicherné osobní oslavy, jak jest, žel, u nás již obvyklá. Nepropůjčil bych se k ničemu takovému. Hnuší se mně: jest necudná a tím již souzena a odsouzena. Vždycky před lety, kdykoliv jsem vídal tak zvané slavnostní číslo našich oficiálních listů, jak je připravovali naši staří svým vyvolencům, vzdychal jsem z hloubi duše: Bože, nedej nám nikdy klesnout k ničemu takovému — k té banálnosti, která se domnívá býti citem, k té nemyslivosti, která si říká vděčnost, k tomu pivnímu zápachu, který se etiketuje jako přátelská intimnost. Bože, dej chlad distance, dej cudnost plachého, bezeslového pozdravu, dej krásu mlčení a zapomenutí, které přechází a míjí, přej i čest rychlé a dobře mířené rány — jen netrestej jubilejními oslavami. Dej, ať mladší generace jde přes nás jako se chodí přes mrtvolu vojáků, kteří vyplnili příkop před pevností. —

Jak vidíte, uctíti někoho a povědět mu, že ho mám rád, jest mi otázkou osobního taktu a osobní kultury, jest mi nesnadným a opravdovým uměním. Co je vzácnějšího, důležitějšího a krásnějšího v životě než milovati? I válka a nepřátelství má svoje pravidla, svoje zákony a řády, svůj ceremoniel — a úcta a přátelství nemělo by jich míti?

Nepřišel jsem tedy zapět panegyrik na Sovu: mám rád Sovu a poctívám ho svým přesvědčením, že by tím byl uražen. Pravda, přišel jsem ho poctít, ale poctít svým způsobem, a to znamená nejprve: nesnížit sebe. A neznám jiného způsobu pocty než říci: